

УДК 343.982.9

В.А. Савченко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права, процесу і криміналістики
Прикарпатського юридичного
інституту Національного
університету «Одеська юридична
академія»

Т.В. Садова

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права, процесу і криміналістики
Прикарпатського юридичного
інституту Національного
університету «Одеська юридична
академія»

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОРЯДКУ ТА СТРОКІВ ПОДАННЯ
ЗАЯВИ ПРО ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ
СПРАВАХ ВЕРХОВНИМ СУДОМ УКРАЇНИ**

Актуальність проблеми. Важливе значення для забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, прийняття законного обґрунтованого судового рішення має діяльність вищестоящих судів з перегляду судових рішень. Право на перегляд судового рішення вищестоящим судом, у тому числі і Верховним Судом України, розглядається як невід'ємна складова права на судовий захист. Разом з тим зазначене положення є міжнародним стандартом, оскільки гарантувати законність і обґрунтованість судового рішення неможливо без забезпечення права зацікавленої особи на його перевірку іншим складом суду [1, с. 405]. Згідно з прецедентною практикою

Європейського суду з прав людини та низкою міжнародно-правових документів, перш за все Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, як правило, функції верховних (вищих) судів держав полягають у забезпеченні однакового застосування матеріального та процесуального права, а також у забезпеченні єдності судової практики шляхом перегляду судових рішень судів нижчого рівня [2, с. 108]. У ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. встановлено, що Верховний Суд України (ВСУ) є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Відповідно, цей суд є найвищою, кінцевою інстанцією, до якої особи, наділені таким правом згідно із законом, можуть оскаржувати рішення нижчестоящих судів у національній судовій системі. Головним завданням ВСУ є виправлення помилок, допущених під час розгляду кримінального провадження судом першої інстанції, а також судами апеляційної та касаційної інстанцій, винесення законного та обґрунтованого рішення у справі, утвердження законності й верховенства права. Однак, доступ до ВСУ за переглядом судових рішень, що набули законної сили у зв'язку із прийняттям вищезгаданого закону та КПК 2012 року було суттєво обмежено. Це обмеження стосується підстав для перегляду, до яких законодавець включив лише дві: 1) неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень; 2) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом (ст. 445 КПК). Змінений також порядок і строки подання заяв про перегляд справи верховним судом, що також вплинуло на ефективність такого перегляду.

Таким чином, зміни у сучасному кримінальному законодавстві, що стосуються підстав перегляду кримінальної справи Верховним Судом України, зумовлюють актуальність обраної для дослідження теми.

Мета статті. Метою статті є розгляд проблемних питань щодо порядку та строків подання заяви про перегляд судових рішень у

кримінальних справах Верховним Судом України.

Викладення основного матеріалу. Заява про перегляд судового рішення ВСУ повинна бути подана до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у межах строків, встановлених у статті 447 КПК.

Заява про перегляд судового рішення з підстави неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень, подається протягом трьох місяців з дня ухвалення судового рішення, стосовно якого заявлено клопотання про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення, на яке здійснюється посилення на підтвердження цієї підстави, якщо воно ухвалено пізніше.

Таким чином, у ч. 1 ст. 447 КПК України визначено звичайні (загальні) строки подання заяви про перегляд судових рішень із підстави, передбаченої п.1 ч. 1 ст. 445 КПК. Ці строки, встановлені законом, за функціональним призначенням є процесуально-правовими і можуть бути відновлені судом. Вони позначають період у часі – три місяці – і вказівку на подію (момент), із якого починається перебіг цього часу, – день ухвалення оспореного або порівнюваного судових рішень, протягом якого учасники процесу (заінтересовані особи) вправі подати заяву про перегляд судового рішення.

У ч. 3 цієї статті КПК України містяться обмеження щодо підстави та загальних строків перегляду судових рішень. Ці обмеження стосуються можливості перегляду виправдувального вироку, ухвали чи постанови про закриття справи, іншого судового рішення, яке поліпшує становище особи, упродовж установлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, але не пізніше одного року з дня постановлення такого судового рішення. Встановлений законодавцем однорічний граничний термін, протягом якого можуть бути переглянуті судові рішення з метою погіршити становище засудженого, повинен відраховуватися з дня постановлення судового рішення щодо нього судом першої інстанції [3].

Виходячи із положень цієї норми, подання заяви про перегляд зазначених судових рішень, допуск до провадження та її розгляд ВСУ ставиться у залежність не від події, з якою пов'язується перегляд судових рішень на загальних підставах, а від конкретного виду рішень судів нижчої ланки, стосовно якого ухвалювалось рішення суду касаційної інстанції, або від рішення суду касаційної інстанції, яким було поліпшено становище особи.

Для перегляду судових рішень, перелік і вид яких міститься у ч. 3 ст. 447 КПК, визначальним є дотримання матеріально-правових строків – строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. В органічному, нерозривному взаємозв'язку з цими строками перебуває річний строк, який визначає граничну межу дії строків давності, за якою перегляд судових рішень не допускається [4].

Строки давності встановлюються законом про кримінальну відповідальність (статті 49, 106 КК України) і не можуть бути відновлені судом (погашувальні строки).

Як зазначив ВСУ у Постанові від 29.11.2012 р., обмеження щодо перегляду Верховним Судом України виправдувального вироку, ухвалили чи постанови про закриття справи, інших судових рішень з метою погіршити становище засудженого на підставі, передбаченій п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, є однією з істотних процесуальних гарантій для осіб, щодо яких ухвалені такі судові рішення; вони спрямовані на забезпечення дії принципу правової визначеності, відповідно до якого реалізація прав людини неможлива без суворого дотримання встановлених законом строків проведення відповідної процесуальної дії [5].

Як приклад можна навести Постанову Пленуму ВСУ від 6 червня 2013 року щодо заяви заступника Генерального прокурора України у справі Л, у якій він фактично ініціює перегляд вироку щодо Л. в частині виправдання його за ч. 1 ст. 135 КК України. Із матеріалів справи вбачається, що виправдувальний вирок за ст. 135 КК України постановлений 1 червня 2012 року, а перегляд цього рішення здійснюється 6 червня 2013 року, тобто після спливу одного року з дня винесення цього рішення [6].

Судова палата у кримінальних справах ВСУ щодо заяв про перегляд

виправдувальних вироків, ухвали чи постанови про закриття справи, інших судових рішень із метою погіршити становище засудженого, поданих поза встановленими законом строками давності притягнення до кримінальної відповідальності або після спливу одного року з дня постановлення такого судового рішення, неодноразово висловлювала правову позицію про те, що такі заяви, якщо вони подані поза межами погашувальних строків, не підлягають перегляду. Суд ухвалив рішення про відмову у задоволенні заяви.

Заява про перегляд судового рішення з підстави встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом може бути подана протягом трьох місяців з дня, коли особі, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, стало відомо про набуття цим рішенням статусу остаточного.

Таким чином, в даному випадку встановлений строк – три місяці – відраховується з моменту отримання особою офіційного підтвердження винесення міжнародною судовою установою офіційного рішення щодо неї. Пропущення строку на подання заяви без поважних причин тягне за собою залишення заяви без розгляду.

У разі пропущення строку з причин, які суд визнає поважними, пропущені строки подання заяви про перегляд судового рішення ВСУ можуть бути відновлені. В такому разі особа, яка подає заяву, зобов'язана довести до відома суду причини, які перешкодили їй подати заяву в межах встановленого строку та подати докази, що їх підтверджують. Такими причинами можуть бути тяжка хвороба, стихійне лихо, тривале відраження, смерть або хвороба близького родича тощо. Клопотання про поновлення пропущеного з поважних причин строку подається до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Якщо в клопотанні про поновлення строку відмовлено, заява залишається без розгляду.

Питання про поновлення строку для подання заяви про перегляд судового рішення або про залишення заяви без розгляду вирішується

судом за участю учасників судового провадження та за результатами розгляду виноситься відповідна ухвала.

У ч. 4 ст. 447 передбачено можливість перегляду справи щодо померлої особи або засудженого, який відбув покарання в інтересах їх реабілітації.

Реабілітація – поновлення доброго імені, честі, репутації, прав, стану, юридичного та соціального становища особи, незаконно та несправедливо обвинуваченої у вчиненні злочину, чи стосовно якої мали місце незаконні дії (бездіяльність), прийняті незаконні рішення чи допущені слідчі і судові помилки [7, с. 384].

Правові основи реабілітації закладені у статтях 56, 62 Конституції України, ст. 130 КПК України, а також у Законі України від 1 грудня 1994 р. «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду».

Ст. 56 Конституції України визначає: «Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень».

Однак, згідно із ч. 2 ст. 446 КПК України, право на звернення із заявою щодо перегляду судового рішення з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК, має виключно особа, на користь якої ухвалено рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною. Незрозуміло, яким чином в разі смерті особи можливо забезпечити право такої особи на реабілітацію, якщо будь-які інші особи згідно із законом таким правом не наділені. Вочевидь, це право повинні мати близькі родичі цієї особи, а також її захисник.

Як вже зазначалось, заява про перегляд судового рішення ВСУ подається у письмовій формі через Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ. Слід зауважити, що цей суд перевіряє відповідність заяви вимогам КПК України і здійснює допуск справи до провадження. То чи варто надавати такі повноваження тому ж суду,

рішення якого і оскаржується? Адже згідно зі ст. 21 КПК кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом. В даному випадку Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ як суб'єкт допуску справи щодо перегляду свого ж рішення до провадження у ВСУ навряд чи відповідає вимогам незалежності і неупередженості.

До заяви додаються:

1) копії заяви відповідно до кількості учасників судового провадження (крім випадку, якщо заява подається особою, яка тримається під вартою);

2) копії судових рішень, про перегляд яких подано заяву;

3) копії різних за змістом судових рішень, в яких має місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, якщо заява про перегляд судових рішень подається з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК;

4) копія рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, або клопотання про витребування такої копії рішення, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подає заяву, – якщо заява про перегляд судових рішень подається з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК.

Однак на практиці особа, яка не була учасником процесу у конкретній кримінальній справі, не може отримати відповідну завірену копію судового рішення у цій справі. Тому положення вказаної норми щодо необхідності подачі копій різних за змістом судових рішень, в яких має місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, призведе до неможливості подачі правильно оформленої заяви про перегляд судових рішень до ВСУ. Було б доцільно передбачити можливість подачі клопотання про витребування такої копії рішення, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подає заяву.

Вимоги до заяви про перегляд судового рішення ВСУ зазначені у ст. 448 КПК України. У заяві про перегляд судового рішення

зазначаються: повне офіційне найменування суду, до якого подається заява; прізвище, ім'я та по батькові особи, яка подає заяву, а також її поштова адреса, номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є. До заяви додається оформлений належним чином документ, що підтверджує повноваження особи, яка її подає, на подачу такої заяви та відповідний процесуальний статус цієї особи, який надає їй право на подачу такої заяви згідно зі ст. 446 КПК України.

Далі у заяві зазначається предмет перегляду судових рішень та мотив звернення до ВСУ про перегляд судових рішень.

У наступній частині заяви слід обґрунтувати необхідність перегляду судового рішення ВСУ. В залежності від підстави перегляду у цій частині заяви повинні бути зазначені конкретні різні за змістом судові рішення, в яких має місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, якщо заява подана з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, або обґрунтування необхідності перегляду судових рішень у зв'язку з ухваленням рішення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, якщо заява подана з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України. Якщо заява подана з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України, в ній слід чітко зазначити, в чому саме полягає неоднакове застосування судом касаційної інстанції норм матеріального права і обґрунтувати свою позицію з посиланням на інше рішення, яке, на його думку, було винесене за подібних обставин. Наприклад, у Постанові Пленуму ВСУ від 30 травня 2013 року міститься наступне обґрунтування вимог: у заяві заступник Генерального прокурора України порушує питання про скасування ухвали суду касаційної інстанції від 10 січня 2013 року та направлення справи на новий касаційний розгляд. На його думку, суд касаційної інстанції дійшов помилкового висновку про те, що Н., будучи службовою особою юридичної особи приватного права, не може бути суб'єктом злочину, передбаченого статтею 366 КК України, та безпідставно перекваліфікував злочинні дії Н. з ч. 2 ст. 366 на ч. 1 ст. 358 КК. Заявник зазначає, що правові висновки суду касаційної інстанції у рішенні щодо Н. відрізняються за правовими висновками, яких

касаційний суд дійшов за фактичних обставин у подібному суспільно небезпечному діянні, і таким чином допустив неоднакове застосування однієї й тієї самої норми кримінального закону. На обґрунтування своєї позиції заступник Генерального прокурора України посилається на ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 січня 2013 року. У цьому рішенні суд касаційної інстанції за подібних, на його думку, обставин погодився з вироком Чорнухинського районного суду Полтавської області від 21 червня 2012 року щодо Прокопенка О.І. у частині кваліфікації його дій за ст. 366 КК.

Далі зазначаються підстави звернення про перегляд судових рішень. У прохальній частині заяви викладаються вимоги особи, яка подає заяву та, у разі необхідності, – клопотання. У додатках вказується перелік матеріалів, які додаються, а саме: копії заяви відповідно до кількості учасників судового провадження (крім випадку, якщо заява подається особою, яка тримається під вартою); копії судових рішень, про перегляд яких подано заяву; копії різних за змістом судових рішень, в яких має місце неоднакове застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, якщо заява про перегляд судових рішень подається з підстави, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 445 КПК України (ці копії повинні бути належним чином завірені); копія рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, або клопотання про витребування такої копії рішення, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подає заяву, – якщо заява про перегляд судових рішень подається з підстави, передбаченої п. 2 ч. 1 ст. 445 КПК України.

Висновки. Доступ до Верховного Суду за переглядом судових рішень, що набули законної сили, у зв'язку із прийняттям КПК 2012 року було суттєво обмежено. Це обмеження стосується як підстав для перегляду, до яких законодавець включив лише дві, так і порядку, суб'єктів і строків подання заяви про перегляд рішення.

Встановлений законодавцем однорічний граничний термін, протягом якого можуть бути переглянуті судові рішення з метою погіршити

становище засудженого, повинен відраховуватися з дня постановлення судового рішення щодо нього судом першої інстанції.

Пропонується розширити коло осіб, передбачених у ч. 2 ст. 446 КПК, наділених правом подачі заяви про перегляд справи Верховним Судом.

Зроблено висновок про те, що Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ як суб'єкт допуску справи щодо перегляду свого ж рішення до провадження у ВСУ навряд чи відповідає вимогам незалежності і неупередженості.

Висловлено пропозицію передбачити в законі можливість подачі клопотання про витребування копії рішення, яке оскаржується, якщо її немає у розпорядженні особи, яка подає заяву.

Література

1. Кримінальний процес [текст] : підручник / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 544с.
2. Ткачук О. С. Перегляд справи Верховним Судом України: проблемні питання правозастосування / О. С. Ткачук // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2011. – № 2. – С. 108–117.
3. Постанова Верховного Суду України від 18 жовтня 2012 року № 5-19к12 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/>.
4. Постанова Верховного Суду України від 16 травня 2013 року № 5-16к13 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/>.
5. Постанова Верховного Суду України від 29 листопада 2012 року № 5-24к12 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/>.
6. Постанова Верховного Суду України від 6 червня 2013 року № 5-19к13 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/>.
7. Тертишник В. М. Кримінальний процес : [навчальний посібник]. – 2-ге вид., змін. і доп. / В. М. Тертишник. – Харків : Арсис, 1999. – 528 с.
8. Постанова Верховного Суду України від 30 травня 2013 року № 5-17к13 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/>.

Анотація

Савченко В.А., Садова Т.В. Деякі питання щодо порядку та строків подання заяви про перегляд судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України. – Стаття.

Стаття присвячена розгляду проблемних питань щодо порядку та строків подання заяви про перегляд судових рішень у кримінальних справах Верховним Судом України на основі чинного законодавства та практики Верховного Суду України, зроблені окремі пропозиції щодо їх вдосконалення.

Ключові слова: Верховний суд України, перегляд рішень суду касаційної інстанції, рішення Європейського суду з прав людини, судовий прецедент.

Аннотация

Савченко В.А., Садовая Т. В. Некоторые аспекты относительно порядка и сроков подачи заявления про пересмотр судебных решений по уголовным делам Верховным судом Украины. – Статья.

Статья посвящена анализу проблемных аспектов относительно порядка и сроков подачи заявления про пересмотр судебных решений по уголовным делам Верховным судом Украины на основе действующего законодательства и практики Верховного Суда Украины, сформулированы некоторые предложения по их усовершенствованию.

Ключевые слова: Верховный Суд Украины, пересмотр решений суда кассационной инстанции, решения Европейского суда по правам человека, судебный прецедент.

Summary

Savchenko V. A., Sadova T. V. Some Aspects of Procedure and Terms of Filing a Motion for Review of Court Decisions in Criminal Cases by the Supreme Court of Ukraine. – Article.

This article is aimed at the analysis of problematic issues concerning the procedure and terms of filing a motion for review of court decisions in criminal cases by the Supreme Court of Ukraine on the basis of the legislation in effect and the practice of the Supreme Court of Ukraine. Certain suggestions as to their improvement are made.

Key words: the Supreme Court of Ukraine, review of decisions of the court of cassational jurisdiction, decisions of the European Court of Human Rights, judicial precedent.

